

Του Ηρακλή Μήλλα, για Το ARB – Φεβρουάριος 2018

Το Πραξικόπημα της 15 Ιουλίου 2016

Στην σύγχρονη Τουρκία και ειδικά μετά από το πέρασμα στο πολυκομματικό πολιτικό σύστημα το 1950 υπήρξαν διάφορες επεμβάσεις από τις ένοπλες δυνάμεις στην πολιτική ζωή της χώρας. Έγιναν στρατιωτικά πραξικοπήματα με την πρωτοβουλία της ηγεσίας του στρατού ή από αξιωματικούς χαμηλότερης βαθμίδας παραβιάζοντας την στρατιωτική ιεραρχία. Άλλοτε οι στρατιωτικοί επενέβησαν με υπομνήματα/τελεσίγραφα αναγκάζοντας τις νόμιμες κυβερνήσεις να παραιτηθούν. Αλλά υπήρξαν και ανεπιτυχή πραξικοπήματα όπως και απόπειρες παρέμβασης που αποτράπηκαν προτού εκδηλωθούν.

Τα Πραξικοπήματα μεταξύ 1960 και 2007

Η αρχή έγινε στις 27 Μαΐου 1960 με το πραξικόπημα κατά του πρωθυπουργού Αντνάν Μενντερές (Adnan Menderes) και του Δημοκρατικού Κόμματος ο οποίος

καταδικάστηκε και εκτελέστηκε με απαγχονισμό στις 17 Σεπτεμβρίου 1961 μαζί με δύο υπουργούς του μετά από μια δίκη παρωδία. Η δικαιολογία ήταν ότι παραβίασε το σύνταγμα της χώρας και ότι εκδήλωσε την πρόθεση να ιδρύσει ένα δικτατορικό καθεστώς. Το πραξικόπημα ήταν έργο μιας ομάδας νέων αξιωματικών αλλά συμμετείχε και η ηγερία του στρατού. Το 1990 Ο Α. Μενντερές, ο οποίος ήταν και ο πρώτος Τούρκος πρωθυπουργός που ήρθε σε αυτήν την θέση με κανονικές βουλευτικές εκλογές, αθώωθηκε από του κοινοβούλιο και αποκαταστάθηκε η φήμη του. Σήμερα το αεροδρόμιο της Σμύρνης φέρει το όνομά του. Η πραγματική αιτία αυτού του πραξικοπήματος ακόμη συζητείται στην Τουρκία. Οι Κεμαλιστές υποστηρίζουν ότι ο Μενντερές πρόδωσε τις αρχές του Κεμαλισμού, βασικά τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους, ενώ οι φιλελεύθεροι και οι Ισλαμιστές βλέπουν μια αντίδραση των στρατιωτικών που είχαν αρχίσει να χάνουν την ηγεμονική τους θέση έναντι των πολιτικών.

Αλλά η πόρτα των επεμβάσεων είχε πλέον ανοίξει. Στις 22 Φεβρουαρίου 1962 έγινε μια νέα απόπειρα πραξικοπήματος από μια ομάδα συνταγματάρχων με αρχηγό τον Ταλάτ Αϊντεμήρ (Talat Aydemir). Η αιτία ήταν η αντίρρησή τους στις μεταθέσεις τους που ήταν αποτέλεσμα ιδεολογικών διαφωνιών με την ηγεσία του στρατού. Οι πραξικοπηματίες υποστήριζαν πιο ριζοσπαστικές, μάλλον πιο αυταρχικές, θέσεις. Το πραξικόπημα αποτράπηκε και ο ηγέτης τους απλώς αποστρατεύτηκε. Αλλά ο Αϊντεμήρ οργάνωσε ένα νέο πραξικόπημα περίπου ένα χρόνο μετά στις 20 Μαΐου 1963. Ξανά απέτυχε αλλά αυτήν την φορά δικάστηκε και εκτελέστηκε με απαγχονισμό στις 5 Ιουλίου 1964. Ο Πρωθυπουργός Ισμέτ Ίνονου έπαιξε ένα αποφασιστικό ρόλο στην αμνήστευση του Αϊντεμήρ στην πρώτη του απόπειρα και στην εκτέλεσή του στην δεύτερη.

Τον Μάιο του 1969 ένα νέο πραξικόπημα αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή με την υποχώρηση των πολιτικών. Η κυβέρνηση του Ντεμιρέλ είχε δρομολογήσει μια αλλαγή του συντάγματος και την αμνήστευση των ηγετών του Δημοκρατικού Κόμματος για να εξασφαλίσει την συμμετοχή τους στις κοινοβουλευτικές εκλογές στο τέλος του χρόνου. Η στρατιωτική ηγεσία εξέλαβε αυτήν την πρόθεση ως μια υπαναχώρηση από τις αρχές της «επανάστασης» του 1960. Διαμήνυσαν στους πολιτικούς ότι θα επέμβαιναν στις 20 Μαΐου αν προχωρούσαν με τα σχέδια τους. Το σύνταγμα δεν άλλαξε, οι ανεπιθύμητοι πολιτικοί δεν πήραν μέρος στις εκλογές και το πραξικόπημα δεν εκδηλώθηκε εφόσον ο σκοπός του είχε πλέον εκπληρωθεί.

Η απόπειρα «αριστερού» πραξικοπήματος της 9 Μαρτίου 1971 απεφεύχθη με το πραξικόπημα της ηγεσίας του στρατού της 12 Μαρτίου! Μια μερίδα αξιωματικών των τριών δυνάμεων και με την συμβολή δημοσιογράφων οργάνωσαν μια επέμβαση για ένα νέο αριστερό καθεστώς τύπου «Μπαάς» ή όπως ήταν πιο γνωστή στην Τουρκία μια Εθνική Δημοκρατική Επανάσταση (Milli Demokratik Devrim). Η ηγεσία του στρατού τους διεμήνυσε ότι δεν θα αναγνωρίσει την πράξη τους και ότι θα αντισταθεί. Οι πραξικοπηματίες

δείλιασαν και η ηγεσία έκανε το πραξικόπημα της στις 12 Μαρτίου 1971 το οποίο τυπικά ήταν ένα τελεσίγραφο στην κυβέρνηση.

Αυτό το πραξικόπημα της 12 Μαρτίου ήταν το δεύτερο επιτυχημένο. Τα χρόνια πριν από αυτό το κίνημα ήταν πολύ ταραγμένα. Υπήρξαν έντονες συγκρούσεις μεταξύ των αριστερών και των δεξιών φοιτητών με πολλούς νεκρούς σχεδόν σε όλες τις πόλεις της χώρας όπως και έγιναν πολλές πορείες και απεργίες δεκάδες χιλιάδων εργατών. Το πραξικόπημα επέβαλλε μια κυβέρνηση που δεν ήταν κομματική και που κυβέρνησε με διατάγματα έκτακτης κατάστασης. Περιορίστηκαν οι ελευθερίες (π.χ., η αυτονομία των πανεπιστημίων), ενισχύθηκε ο ρόλος του στρατού (π.χ., μόνο ειδικά στρατιωτικά δικαστήρια θα δικάζαν τους στρατιωτικούς) και γενικά διώχθηκαν οι αριστεροί. Αλλά το 1973 διεξήχθησαν ξανά βουλευτικές εκλογές και επανήλθε η «κανονικότητα».

Στην Τουρκία οι επεμβάσεις των στρατιωτικών αναφέρονται μόνο με την ημέρα και τον μήνα του γεγονότος. Δεν αναφέρεται ο χρόνος επειδή δεν χρειάζεται. Όπως και στην Ελλάδα η «4^η Αυγούστου» και η «21^η Απριλίου» εύκολα αναγνωρίζονται. Παραπάνω, ειδικά οι ημερομηνίες 27 Μαΐου, 22 Φεβρουαρίου, και 12 Μαρτίου είναι πολύ γνωστές. Θα ακολουθήσουν οι παρεμβάσεις στις 12 Σεπτεμβρίου (1980), 28 Σεπτεμβρίου (1997), 27 Απριλίου (2007) και 15 Ιουλίου (2017), από τις οποίες κάποιες είναι «επιτυχημένες» και άλλες όχι. Ακόμα και αν δεν υπολογίσουμε τις τελείως αποτυχημένες έχουμε έξι παρεμβάσεις σε 55 χρόνια, δηλαδή μία ανά δεκαετία

Στις 12 Σεπτεμβρίου 1980 η χώρα έζησε μια από της πιο σκληρές χούντες. Η δικτατορία του Εβρέν συνοδεύτηκε με εκτελέσεις και βασανιστήρια των αντιφρονούντων, δεξιών και κυρίως αριστερών. Τα πολιτικά κόμματα τέθηκαν εκτός νόμου και πολλοί πολιτικοί φυλακίστηκαν. Είχαν προηγηθεί αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ των δεξιών και των αριστερών νέων και υπήρξαν χιλιάδες θύματα. Αυτός ήταν ένας λόγος που δεν υπήρξε έντονη αντίδραση κατά αυτού του καθεστώτος για αρκετά χρόνια.

Η παρέμβαση των στρατιωτικών στις 28 Σεπτεμβρίου 1997 είναι γνωστή ως «το μεταμοντέρνο πραξικόπημα». Το Κόμμα της Ευημερίας του Ισλαμιστή Νετζμεττίν Ερμπακάν (Necmettin Erbakan) ήρθε πρώτο στις εκλογές του 1996 και ο ίδιος ανέλαβε την πρωθυπουργία συνάπτοντας συνασπισμό με το Κόμμα του Ορθού Δρόμου της Τανσού Τσιλλέρ (Tansu Çiller). Αλλά το Εθνικό Συμβούλιο Ασφάλειας (στις 28 Σεπτεμβρίου) εξέδωσε μια σειρά μέτρων και υποχρέωσε τον Έρμπακάν να τα εγκρίνει. Ήταν μέτρα κατά «του σκοταδισμού», δηλαδή του πολιτικού Ισλάμ. Στην πορεία και μετά από ένα πόλεμο φθοράς ο Ν. Ερμπακάν παραιτήθηκε, το Συνταγματικό Δικαστήριο έθεσε εκτός νόμου το κόμμα του με την κατηγορία της παραβίασης της κοσμικότητας του κράτους και του

απαγορεύτηκε να πολιτευτεί για πέντε χρόνια.

Στις 27 Απριλίου 2007 στην ιστοσελίδα του Γενικού Επιτελείου Στρατού παρουσιάστηκε αργά την νύχτα, στις 23:20, μια ανακοίνωση σχετικά με την επικείμενη εκλογή του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας. Υποψήφιος ήταν τότε ο Αμπντουλλάχ Γκιουλ (Abdullah Gül) που υποστηριζόταν από το Ισλαμικό κόμμα του Ρ.Τ. Ερντογάν, το ΑΚΡ. Το μήνυμα ήταν σαφές: Ο νέος Πρόεδρος θα έπρεπε να είναι υπέρ του «κοσμικού κράτους». Αυτή η επέμβαση είναι γνωστή ως το «η-μέιλ τελεσίγραφο» και στρεφόταν κατά της τότε εξουσίας του ΑΚΡ. Οι στρατιωτικοί για μια ακόμη φορά ήθελαν να επιβάλλουν έναν Πρόεδρο της αρεσκείας τους.

Αλλά η έκπληξη ήταν ότι αυτήν τη φορά το κόμμα ΑΚΡ σήκωσε το γάντι: Για πρώτη φορά στην πολιτικής ζωή της Τουρκίας οι πολιτικοί, συγκεκριμένα ο Ρ.Τ. Ερντογάν και το κόμμα του δήλωσαν ότι οι στρατιωτικοί δεν δικαιούνται να εκφράζουν την άποψή τους σε θέματα που δεν τους αφορούν και ότι ο Γκιουλ οπωσδήποτε θα έπαιρνε μέρος στις προεδρικές εκλογές. Οι στρατιωτικοί δεν τόλμησαν να επιμείνουν και απέσυραν τη δήλωσή τους από την ιστοσελίδα.

Τα επόμενα χρόνια οι στρατιωτικοί υπέστησαν ακόμα πιο σημαντικά πλήγματα. Στην αρχή δειλά και αργά, αργότερα με γρηγορότερους ρυθμούς άλλαξαν οι συσχετισμοί μέσα στην κρατική μηχανή. Ειδικά νέοι εισαγγελείς και δικαστές που ήταν πιο «ανεκτικοί» απέναντι στους Ισλαμιστές αντικατέστησαν τους παλαιούς που αντιπροσώπευαν τους παραδοσιακούς Κεμαλιστές. Η γενική εντύπωση ήταν ότι το «βαθύ κράτος» - το πολύ γνωστό στην Τουρκία- έχανε τα προνόμιά του. Τα χρόνια 2002-2010 (περίπου) ήταν η εποχή που η Τουρκία κάτω από την ηγεσία του Ρ.Τ. Ερντογάν παρουσιαζόταν ως ένα θετικό «μοντέλο» ισλαμικής χώρας όπου η δημοκρατία, η ανεκτικότητα και οι ελευθερίες κέρδιζαν έδαφος. Η Τουρκία τότε ήταν σαφώς υπέρ μιας πορείας προς τα ιδεώδη της ΕΕ και της Δύσης. Η οικονομία άνθησε.

Ο πολιτικός κόσμος βίωσε σε αυτήν την περίοδο έναν πρωτόγνωρο διπολισμό. Ο ένας πόλος ήταν στην εξουσία και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η Ισλαμική / φιλελεύθερη παράταξη και ο άλλος η αντιπολίτευση: Η Κεμαλική / συντηρητική παράταξη. [[1](#)]

Τα χρόνια 2007-2011 χαρακτηρίζονται και από μια αντεπίθεση των παθόντων/θυμάτων των στρατιωτικών επεμβάσεων, δηλαδή των Ισλαμιστών και των φιλελεύθερων/αριστερών. Δρομολογήθηκαν μια σειρά από δίκες κατά υψηλόβαθμων στρατιωτικών που κατηγορήθηκαν ότι ετοίμαζαν νέα πραξικοπήματα. Αυτή η εξέλιξη από την μια ερμηνεύτηκε ως μια προσπάθεια της Τουρκίας να μπορέσει να εμποδίσει μελλοντικές επεμβάσεις του στρατού

και να εμπεδώσει τη δημοκρατία στη χώρα, και από την άλλη (δηλαδή από τους Κεμαλιστές) ως ένας ρεβανσισμός των Ισλαμιστών που στην ουσία χρησιμοποιούσαν τη συκοφαντία και τις στημένες δίκες για να περιορίσουν τις «κοσμικές» και Κεμαλικές δυνάμεις.

Οι δίκες που έγιναν γνωστές ως Εργκενεκόν (Ergenekon), Βαριοπούλα (Balyoz), Η Ξανθιά (Sarıkız), Αστροφεγγιά (Ayıçiği), Φωσφορισμός (Yakamoz). Δεκάδες στρατηγοί καταδικάστηκαν και φυλακίστηκαν περιλαμβανομένων και επιτελαρχών. Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων ήταν ότι οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας απώλεσαν το γόητρο και την αίγλη που απολάμβαναν μέχρι τότε. Ο πολιτικός κόσμος ήταν πεπεισμένος ότι ένα νέο στρατιωτικό πραξικόπημα πλέον αποκλειόταν. Το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15 Ιουλίου 2016 ξέσπασε ανέλπιστα. Αλλά για να γίνει αντιληπτό τι είχε συμβεί θα πρέπει να εισαχθεί και ο παράγων Φετχουλλάχ Γκιουλέν (Fethullah Gülen). Επειδή σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Ρ.Τ Ερντογάν το πραξικόπημα ήταν έργο του Γκιουλέν.

Η Κοινότητα “Εξυπηρέτηση” (Hizmet) του Φ. Γκιουλέν

Στην Τουρκία υπάρχει η παράδοση των ταγμάτων (Tarikat) και των κοινοτήτων ή αδελφοτήτων (Cemaat). Οι ρίζες αυτών των θρησκευτικών οργανώσεων βρίσκονται στον μεσαιώνα και σχετίζονται με τον ισλαμικό μυστικισμό και τον σουφισμό. Για τους πιστούς αυτών των ομάδων οι διαφορές μεταξύ τους είναι σημαντικές αλλά για τους τρίτους μπορεί να μην φαίνονται καθοριστικές. Τα τάγματα έχουν ως ηγέτη ένα Πατέρα (Mürşit) ο οποίος είναι απόγονος μιας αδιάλειπτης σειράς κληρονόμων και που μπορεί να ισχυριστεί ότι κατάγεται από έναν προφήτη. Οι κοινότητες έχουν ως ηγέτη ένα Χότζα, π.χ., τον Φετχουλλάχ (Γκιουλέν) Χότζα ο οποίος δεν κληρονόμησε την θέση. Υποτίθεται ότι ο πρώτος διδάσκει (irşat) ενώ ο χότζας «ανακοινώνει» (tebliğ). Και οι «μαθητές» φέρουν διαφορετικά ονόματα: mürid ή talebe. Ο χώρος συνάθροισης τους επίσης έχει άλλο όνομα: dergah για τα τάγματα, cemaat ενί για τις κοινότητες. (Στα ελληνικά το dergah είναι γνωστό και ως τεκές, tekke.) Μπορεί η μεγαλύτερη διαφορά να είναι ότι τα τάγματα είναι πλησιέστερα την παράδοση του σουφισμού και οι κοινότητες στην διδασκαλία του Κορανίου.

Αλλά αυτές οι διαφορές και οι «αρχές» είναι μάλλον θεωρητικές. Στην πράξη υπάρχουν ομάδες που αυτοπροσδιορίζονται με κάποιο τρόπο, πιστεύουν σε κάποιον θρησκευτικό ηγέτη, τον εμπιστεύονται και ακούν τα κηρύγματά του. Μπορεί κάποτε να τα ακολουθούν αλλά και κάποτε όχι, όπως συμβαίνει με όλους τους πιστούς κάθε πίστης. Κοινωνικά τα τάγματα και οι κοινότητες/αδελφότητες εξασφαλίζουν το αίσθημα ότι το άτομο ανήκει σε μια ομάδα που του προσφέρει μια ασφάλεια και ταυτότητα. Συχνά και

υλικά οφέλη. Αυτά τα τάγματα και οι κοινότητες διώχθηκαν και τέθηκαν εκτός νόμου από τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και οι θρησκευτικοί τους χώροι απαγορεύτηκαν επειδή θεωρήθηκαν οργανώσεις «σκοταδιστικές» και απειλή για το νέο καθεστώς. Τα τάγματα και οι κοινότητες επανήλθαν σταδιακά μετά το 1960 και νομιμοποιήθηκαν στο καθεστώς του ΑΚΠ και του Ρ.Τ. Ερντογάν.

Θεωρητικά υπάρχει αλληλοσεβασμός μεταξύ των ταγμάτων και των κοινοτήτων αλλά και μεταξύ των διαφόρων ομάδων που αποτελούν τα τάγματα ή τις κοινότητες. Στην πράξη υπάρχει ανταγωνισμός, συχνά ζήλια και φθόνος, και κάποτε συγκαλυμμένη ή άμεση εχθρότητα μεταξύ τους. Η ισχύς τους εξαρτάται από τον αριθμό των οπαδών τους, την οικονομική τους ευρωστία και την δικτύωση τους μέσα στην κοινωνία. Τις τελευταίες δεκαετίες, όχι επίσημα αλλά στην πράξη, οι πολιτικοί προσπάθησαν να εξασφαλίζουν την εύνοια και τους ψήφους των οπαδών αυτών των θρησκευτικών ομάδων. Οι δε θρησκευτικές ομάδες, οι οποίες είναι πάρα πολλές, εξασφάλισαν προνόμια με αντάλλαγμα τις ψήφους που έλεγχαν και διέθεταν.

Δύο όμως υπήρξαν οι μεγάλες θρησκευτικές παρατάξεις που έπαιξαν και ένα πολιτικό ρόλο στην Τουρκία: Το τάγμα των Νακσιμπεντοί (Nakşibendi) και η κοινότητα των Γκιουλενιστών. Ο ιδρυτής του τάγματος θεωρείται ο Νακσιμπέντ Μπουχρανή (Nakşibent Buhrani, 1318-1389) και θεωρείται ένα από τα πιο διαδεδομένα τάγματα παγκοσμίως. Οπαδοί του υπάρχουν στις Ινδίες, στην Αίγυπτο κ.α. Θεωρούνται ότι είναι πλησιέστεροι στα πολιτικά κινήματα του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ και του Ρ.Τ. Ερντογάν.

Η κοινότητα των Γκιουλενιστών υπήρξε επίσης μια σημαντική θρησκευτική ομάδα. Ακολουθούν την παράδοση του Σαήντ Νουρσή (Bediüzzaman Said Nursi, 1877– 1960), θρησκευτικού ηγέτη κουρδικής καταγωγής ο οποίος δεν είχε καλές σχέσεις με τους Νεότουρκους και αργότερα με το καθεστώς του Μουσταφά Κεμάλ και τους Κεμαλιστές. Είναι γνωστός με τα «Γράμματα του Φωτός» (Risale-i Nur), συγγράμματα χιλιάδων σελίδων με τα οποία ερμηνεύει το Κοράνι με ένα ιδιόρρυθμο τρόπο. Ο Σαήντ υποστήριξε ότι η σύγχρονη επιστήμη και η λογική οδηγεί τους ανθρώπους στο Κοράνι. Ήταν ταυτόχρονα καχύποπτος για τα ανεπιφύλακτα ανοίγματα προς την Δύση και υποστήριζε την προσήλωση στην παράδοση αλλά και στην συστηματική παιδεία.

Το κίνημα που δρομολόγησε ο Σαήντ είναι γνωστό ως «Η Κοινότητα του Νουρ» (του Φωτός, Nurcu ή Nur Cemaati) αλλά μετά τον θάνατό του υπήρξαν, και ακόμη υπάρχουν διάφοροι που διεκδίκησαν την θέση του συνεχιστή αυτής της ομάδας. Μεταξύ αυτών ο πιο γνωστός και ο πιο επιτυχημένος αποδείχτηκε ο Γκιουλέν ο οποίος γεννήθηκε είκοσι χρόνια πριν το θάνατο του Σαήντ, το 1941. Ο Γκιουλέν αφού συνταξιοδοτήθηκε ως ιμάμης άρχισε

να κηρύττει τον θρησκευτικό του λόγο την δεκαετία του 1980. Μέσα σε λίγα χρόνια αυτή η κοινότητα αναπτύχθηκε με μεγάλη ταχύτητα. Λέγεται ότι οι οπαδοί του ανέρχονται σε εκατομμύρια αν και αυτοί οι αριθμοί αμφισβητούνται από τους αντιπάλους του. Εκείνο που δεν αμφισβητείται είναι η οικονομική και οργανωτική του ανάπτυξη. Το 2015 αυτή η κοινότητα σχετιζόταν με μια τράπεζα (Bank Asya), διάφορες εφημερίδες (με τις πιο γνωστές την Zaman με μια κυκλοφορία πολλών εκατοντάδων χιλιάδων και την αγγλόφωνη Today's Zaman), διάφορα τηλεοπτικά κανάλια, πολλές ΜΚΟ (με την πιο γνωστή το Ίδρυμα Δημοσιογράφων και Συγγραφέων – Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı), εκατοντάδες σχολεία μέσα στην Τουρκία αλλά και στο εξωτερικό, από τις ΗΠΑ μέχρι πολλές Αφρικανικές και Ασιατικές χώρες,

Ο Γκιουλέν τα τελευταία χρόνια έγινε γνωστός ως ένας ήπιος ισλαμιστής που υποστηρίζει τον διάλογο και την επικοινωνία με όλες τις άλλες θρησκείες. Έχει καλές σχέσεις με τον Πάπα και τον Πατριάρχη της Κωνσταντινουπόλεως. Είναι κατά της βίας και της τρομοκρατίας Έχει συμβάλλει, εξασφαλίζοντας υποτροφίες, στην μόρφωση πολλών νέων στις ΗΠΑ και στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Υπήρξε αυτός που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο δημιουργός μιας σύγχρονης «ισλαμικής διανοήσης». Ο Ρ.Τ. Ερντογάν υποχρεώθηκε να συνεργαστεί με τον Γκιουλέν ακριβώς για αυτήν την προσφορά του: εξασφάλισε τα στελέχη που χρειαζόταν ο Ρ.Τ. Ερντογάν για να κυβερνήσει και που δεν είχε. Έτσι πολλοί Γκιουλενιστές εξασφάλισαν μια πρόσβαση σε κρατικές θέσεις οι οποίες μέχρι πρόσφατα δεν προσφερόταν στους μη-Κεμαλιστές.

Αυτές οι πληροφορίες είναι γνωστές και μπορεί κανείς να τις βρει στο διαδίκτυο. [2] Αλλά τρία χαρακτηριστικά αυτής της κοινότητας τα οποία είναι απαραίτητα για να γίνει κατανοητή η πορεία της, όπως και οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν σπάνια αναφέρονται:

A) Το πρώτο είναι ότι οι κοινότητες συχνά προσδιορίζονται με αναφορές στους αντιπάλους/εχθρούς τους.

B) Το δεύτερο, οι κοινότητες αλλάζουν στόχους, τρόπους, και λόγο μέσα στο χρόνο για διάφορους λόγους. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί μια κοινότητα με απλές αμετάβλητες γενικότητες.

Γ) Και το τρίτο είναι το νομικό πλαίσιο των ταγμάτων και των κοινοτήτων, που διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από αυτά του σύγχρονου κόσμου και για αυτό δυσκολεύει και την κατανόηση τους. Πιο συγκεκριμένα:

Η «πολιτική» σχέση των Νακσιμπεντοί με την κοινότητα Νουρ παρατηρείται το 1970 αν και δεν αποκλείεται να έχουν υπάρξει και άλλες σχέσεις και διαβουλεύσεις που είναι άγνωστες σε μένα. Το ισλαμικό κόμμα του Ν. Ερμπακάν ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1970 (Milli Selamet Partisi) με την σύμπραξη τριών ομάδων: Ένας κλάδος των Νακσιμπεντοί (Gümüşhane Dergâhi), οι Νούρ και το τάγμα των Καντιροί (Kadiri, ένα τάγμα που ιδρύθηκε στον 12^ο αιώνα [\[3\]](#)). Η πρώτη διαφωνία μεταξύ των δύο πρώτων προέκυψε το 1974, την εποχή της κυβέρνησης συνεργασίας με τον Μπουλέντ Έτζεβιτ (Bülent Ecevit). Οι Νουρτζίδες δεν ήθελαν την αμνήστευση των αριστερών αλλά μόνο των ισλαμιστών. Τελικά αποχώρησαν από την γενική συνέλευση του κόμματος. Οι διαμάχες συνέχισαν μέχρι το 1977 και τελικά οι Νουρτζίδες αποχώρισαν από αυτό το κόμμα.

Σε μια πρόσφατη συνέντευξή του ο Αμπτουλλατήφ Σενέρ (Abdüllatif Şener), ένας πολιτικός που πείρε ενεργό ρόλο στο πολιτικό Ισλάμ από το 1991 και από τους βασικούς ιδρυτές του ΑΚΡ, πρώην υπουργός, οποίος ήταν και από τους πρώτους που διαφώνησε με τον Ρ.Τ. Ερντογάν και αποχώρισε από το ΑΚΡ το 2007, εκμυστηρεύτηκε τις «δικές στους» σχέσεις με τους Γκιουλενιστές (26 Δεκεμβρίου 2017, ομιλεί στην Εζγκή Καράτας / Ezgi Karatas). Παρατηρούμε ότι οι «επιφυλάξεις», οι αποστάσεις και οι αντιπάθειες ήταν πέρα από τις πολιτικές θέσεις:

«Εμείς λόγω της παράδοσης μας που ήταν το κόμμα Ευημερίας (Refah) ποτέ δεν μπορέσαμε να μονιάσουμε με αυτούς (τους Γκιουλενιστές). Από τότε που ήμουν μαθητής μέχρι σήμερα δεν ένοιωσα κοντά τους. Πότε δεν πήγα στις συνελεύσεις τους. Το κίνημα Ευημερίας ήταν ήδη απόμακρο από το κίνημα Γκιουλέν. Μέσα στο κόμμα δεν τους θεωρούσαν κοντά τους και τους ξεχώριζαν. Και όταν ιδρύθηκε το ΑΚΡ αυτή η κοινότητα δεν πείρε μέρος, δεν ήταν μαζί με το κόμμα... Μετά, το 2005, όταν είδαν ότι το ΑΚΡ δεν είναι παροδικό και ότι θα μείνει στην εξουσία, τότε άρχισε να παίρνει μέρος μέσα στην γραφειοκρατία.» [\[4\]](#)

Συμμετείχαν όμως οι Γκιουλενιστές στις δράσεις του κόμματος ΑΚΡ και το υποστήριξαν. Το 2008 διέρρευσε στον τουρκικό τύπο οι προστριβές μεταξύ των Νακσιμπεντοί και των Γκιουλενιστών. Οι πρώτοι πίστευαν ότι οι δεύτεροι απολάμβαναν μια μεγαλύτερη εύνοια από ότι δικαιούνται, ενώ οι δεύτεροι εξέφραζαν τις διαφωνίες τους σε θέματα της πολιτικής που ακολουθούσε η ηγεσία του κόμματος. Μεταξύ του 2010-2013 ο Γκιουλέν και η εφημερίδα Zaman κατέκριναν την κυβέρνηση του ΑΚΡ στα θέματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής (Ισραήλ, Κύπρου). [\[5\]](#) Η διαμάχη ήταν πλέον εμφανής. Στην μια πλευρά υπήρχε η κοινότητα του Γκιουλέν και στην άλλη το κόμμα ΑΚΡ. Αλλά η υποψία ότι το κόμμα και η ηγεσία του είχαν σχέση με το τάγμα των Νακσιμπεντοί και με παλιές σχετικές διαμάχες παραμένει.

Η δεύτερη παράμετρος που συνήθως δυσχεραίνει την εκτίμηση της κοινότητας «Εξυπηρέτηση» (όπως τα τελευταία χρόνια αυτοαποκαλείται η κοινότητα του Γκιουλέν) είναι ότι οι στόχοι και ο λόγος της έχουν αλλάξει μέσα στο χρόνο. Π.χ., όταν ιδρύθηκε η εφημερίδα Zaman το 1986 ήταν εθνικιστική και πολύ συντηρητική. Τότε το όλο κίνημα ήταν κατά της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας. Το 2000 αυτά άλλαξαν. Ο Γκιουλέν έχει σήμερα καλές σχέσεις με την «Δύση» και γενικά με τις φιλελεύθερες δυνάμεις. Αυτό το κίνημα είναι πλέον υπέρ των ανθρωπίνων και των μειονοτικών δικαιωμάτων και των καταπιεσμένων εθνοτήτων. Η μεγαλύτερη διαφορά με το παρελθόν είναι ότι δεν εκλαμβάνει την «Δύση» ως απειλή και εχθρική. Έτσι μπορεί κανείς να εκτιμήσει αυτήν την κοινότητα α) θετικά λόγω της τελικής της θέσης, ή β) αρνητικά, βάσει του παρελθόντος της και ερμηνεύοντας την σημερινή της στάση ως υποκριτική, όπως κάνουν οι αντίπαλοί της. [\[6\]](#)

Η τρίτη παράμετρος έχει να κάνει με το νομικό καθεστώς της κοινότητας/αδελφότητας του Γκιουλέν, αλλά αφορά και όλα τα συναφή ιδρύματα. Οι θρησκευτικές ομάδες (τάγματα, κοινότητες, αδελφότητες) δεν αποτελούν νομικά πρόσωπα. Δεν είναι όπως τα πολιτικά κόμματα τα οποία έχουν ένα καταστατικό, ένα πρόγραμμα, γενικές συνελεύσεις και συγκεκριμένες αντιπροσωπεύσεις. Δεν είναι ούτε όπως τις ΜΚΟ που είναι νομικά πρόσωπα με μια νομική υπόσταση, μια επίσημη διεύθυνση, ένα τηλέφωνο κ.α. Δεν έχουν ούτε ένα αρχηγό που είναι υπόλογος σε κάποια υπηρεσία. Κατά συνέπεια δεν έχει και ιδιοκτησία και περιουσία. Επίσης τα «μέλη» της κοινότητας δεν εγγράφονται σε κάποιο κατάλογο και δεν υπάγονται σε κάποιες γραπτές αρχές. Αυτό που εξασφαλίζει την ύπαρξη της θρησκευτικής κοινότητας είναι – όπως παραδοσιακά ήταν τους τελευταίους αιώνες- η προσήλωση σε ένα ηγέτη ο οποίος είναι σεβαστός.

Τα περιουσιακά στοιχεία δεν ανήκουν στην κοινότητα αλλά σε έμπιστα άτομα που έχουν σχέση με την κοινότητα. Το ίδιο και με τις εφημερίδες, τα κανάλια τηλεόρασης, τις ΜΚΟ, τα σχολεία κ.α. Αλλά μπορεί να ισχύει και το αντίστροφο: κάποιος που έχει ένα σχολείο ή ιδρύει μια ΜΚΟ μπορεί κάλλιστα να κατηγορηθεί ως οπαδός του Γκιουλέν – και άρα τρομοκράτης - όπως συνέβη με τον βιομήχανο Οσμάν Καβάλα (Osman Kavala) και με τόσους άλλους. Η συνέπεια όλων αυτών επιφέρει μια σύγχυση όταν αποφασίζεται να καταπολεμηθεί η «κοινότητα»: υποχρεωτικά καταδιώκονται τα άτομα. Αλλά δεν μπορεί να τεκμηριωθεί νομικά και θεσμικά η σχέση του ατόμου με την κοινότητα. Έτσι σήμερα στην Τουρκία ο «ύποπτος για τρομοκρατία» κρίνεται αυθαίρετα. Το να έχεις κάνει μια συναλλαγή στην τράπεζα Asia, το να έχεις διαβάσει Zaman, το να έχεις τηλεφωνήσει σε κάποιον και ειδικά αν έχεις κατακρίνει τον «ηγέτη» θεωρείται απόδειξη.

Τελικά ποιος είναι ο Γκιουλενιστής; Ο λάτρης του Σαήντ Νουρσή και του Γκιουλέν ή ο μουσουλμάνος ευρωπαϊστής; Ο συντηρητικός της δεκαετίας του 1970 και του 1980 ή ο

φιλελεύθερος του 2010; Ο οπαδός που τρέχει από πόρτα σε πόρτα για να φέρει το μήνυμα του Γκιουλέν ή ο αναγνώστης μιας εφημερίδας που την κρίνει καλή; Το πραξικόπημα της 15 Ιουλίου 2016 θα πρέπει να ερμηνευτεί με γνώμονα τα παραπάνω και την πολιτική ιστορία της Τουρκίας.

Το αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα της 15 Ιουλίου 2016

Ποιοι έκαναν το πραξικόπημα; Σύμφωνα με αυτά που δήλωσε ο Ρ.Τ Ερντογάν την ίδια μέρα του κινήματος η όλη επιχείρηση ήταν έργο το Φ. Γκιουλέν και των οπαδών του. Εκτοτε οι Γκιουλενιστές αναφέρονται ως «Η Ένοπλη Τρομοκρατική Οργάνωση του Γκιουλέν» (FETÖ). Τις επόμενες μέρες ο Ρ.Τ. Ερντογάν εξέφρασε το παράπονό του κατά του «δυτικού κόσμου» (Ε.Ε, ΗΠΑ) για την καθυστέρησή του στο να καταδικαστεί το κίνημα και ότι οι χώρες της Δύσης δεν υποστήριξαν το νόμιμο καθεστώς της χώρας, υπονοώντας ότι περίμεναν να δουν ποιος τελικά θα επικρατήσει. Μετά από μερικές εβδομάδες οι κατηγορίες επεκτάθηκαν σε κάποιους ξένους και στις δυτικές δυνάμεις (βασικά στις ΗΠΑ) οι οποίες παρουσιάστηκαν ως οι ηθικοί αυτουργοί, οι υποκινητές και μάλιστα οι οργανωτές του πραξικοπήματος. Τις μέρες που γράφονται αυτά (Δεκέμβριος 2017) σύμφωνα με την επίσημη κυβερνητική ερμηνεία που έχει πλέον παγιωθεί στα φιλοκυβερνητικά ΜΜΕ, ο Γκιουλέν είναι απλώς το όργανο της ΗΠΑ (CIA), ένας προδότης που εκτελούσε ένα πρόγραμμα ξένων δυνάμεων.

Οι αναλυτές αυτής της ερμηνείας πιστεύουν ότι υπήρχε και υπάρχει ένα «δυτικό» σχέδιο που αποσκοπεί στον διαμελισμό της Τουρκίας με αποτέλεσμα την ίδρυση ενός κουρδικού κράτους. Η όλη σκέψη της Δύσης είναι τα πετρέλαια της περιοχής και οι δίαυλοι τους προς την Δύση. Χρειάζονται να ελέγχουν τις χώρες της Μέσης Ανατολής. Αλλά επειδή ο Ρ.Τ. Ερντογάν δεν υποκύπτει σε αυτές τις απειλές και ασκεί μια εθνική και υπερήφανη εξωτερική πολιτική έχει γίνει στόχος αυτών των ξένων δυνάμεων. Επίσης, πάντα σύμφωνα με το επίσημο αφήγημα, η Δύση δεν θέλει μια ισχυρή Τουρκία και οι επιτυχίες το Ρ.Τ Ερντογάν τον καταστούν ανεπιθύμητο. Συχνά υπενθυμίζονται οι ιστορικές προκαταλήψεις των «χριστιανών» κατά των «μουσουλμάνων» όπως και ο φθόνος τους για τις προόδους της Τουρκίας.

Ανεξάρτητα αν αληθεύουν όλα αυτά ή μερικά από αυτά, αυτή η επιχειρηματολογία ωφελεί τον Ρ.Τ. Ερντογάν πολλαπλώς.

Α) Συσπειρώνει τους οπαδούς του με ένα εθνικιστικό και ξενοφοβικό λόγο ο οποίος είναι

πολύ οικείος μέσα στην τουρκική κοινωνία. Οι «Μεγάλες Δυνάμεις» είναι οι συνήθεις εχθροί στις τριτοκοσμικές χώρες.

Β) Προβάλλοντας το κουρδικό πρόβλημα ως ξενοκίνητο εκφράζει το πιστεύω των οπαδών του εθνικιστικού κόμματος (MHP) και έτσι διευρύνει το πολιτικό του ακροατήριο. (Χάνει την υποστήριξη των Κούρδων ψηφοφόρων αλλά το τελικό άθροισμα είναι υπέρ του.)

Γ) Παρουσιάζει τον εαυτό του ως τον βασικό στόχο των «ξένων» οι οποίοι θέλουν να βλάψουν την «πατρίδα». Αρά ταυτίζει το συμφέρον της χώρας με την δική του επιβίωση.

Δ) Παρουσιάζοντας την «Δύση» ως εχθρική εξουδετερώνει την σημασία και την βαρύτητα οποιασδήποτε κριτικής που προέρχεται από εκεί. Έτσι η κριτική για αυταρχισμό, διαφθορά κ.α. δεν γίνεται πειστική σε μια μεγάλη μερίδα του τουρκικού λαού.

Ε) Με αυτόν τον επιθετικό λόγο υποχρεώνει τους συμμάχους της Τουρκίας, βέβαια μέχρι έναν ορισμένο βαθμό, να αναπτύξουν ένα απολογητικό αντίλογο. Αυτό, από την μια περιορίζει τις περεταίρω πιθανές κριτικές κατά της χώρας και του ίδιου, και από την άλλη παρουσιάζει τον εαυτό του ως ένα μεγάλο ηγέτη που αντιμετωπίζει τους εχθρούς του έθνους.

Αλλά υπάρχει και μια εντελώς διαφορετική ερμηνεία του πραξικοπήματος. Οι ΗΠΑ και πολλές χώρες της Δύσης διαφεύδουν τις κατηγορίες της επίσημης Τουρκίας και δηλώνουν ότι δεν είχαν καμιά ανάμιξη στο στρατιωτικό κίνημα. Ο Γκιουλέν την επόμενη του πραξικοπήματος δήλωσε ότι το καταδικάζει και μετά από μερικές μέρες ότι εάν υπήρξαν στρατιωτικοί μεταξύ των πραξικοπηματιών οι οποίοι τρέφουν συμπάθεια στην κοινότητα «Εξυπηρέτηση», αυτό δεν θα πρέπει να δεσμεύει την κοινότητα εφόσον αυτοί οι πραξικοπηματίες αυτοβούλως και κακώς πήραν αυτές τις παράνομες πρωτοβουλίες.

Η αξιωματική αντιπολίτευση, δηλαδή το Δημοκρατικό Λαϊκό Κόμμα (ΔΛΚ), έχει μια «ενδιάμεση» ερμηνεία: Από την δεκαετία του 1990 και ειδικά μετά το 2002 υπήρξε μια στενή συνεργασία μεταξύ του ΑΚΠ και της «Εξυπηρέτησης». Ο Ερντογάν και το κόμμα του εξασφάλισε την διείσδυση της κοινότητας στο κράτος, συγκεκριμένα στο σώμα της Δικαιοσύνης, στον Στρατό και στην αστυνομία. Οι δυο μαζί συνωμότησαν και παραβιάζοντας βασικές αρχές του δικαίου, συγκεκριμένα με στημένες δίκες και πλαστά

αποδεικτικά στοιχεία, εξαπέλυσαν ένα διωγμό κατά των κεμαλικών δυνάμεων, δηλαδή κατά των στρατιωτικών και της δικαιοσύνης και πρωτίστως κατά του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Με τον διωγμό νοούνται οι δίκες που είναι γνωστές ως Εργκενεκόν, Βαριοποπυλα, κ.α. Το ΔΛΚ τα χρόνια της διαμάχης μεταξύ των Ισλαμιστών και των Κεμαλικών (περίπου τα χρόνια 2002-2013) πήρε θέση κατά του Ερντογάν και του Γκιουλέν υποστηρίζοντας ότι αυτή η κοινότητα αποτελούσε ένα φανατικό και σκοταδιστικό επικίνδυνο σώμα. Αλλά σχετικά με το σκάνδαλο της 17/25 Δεκεμβρίου 2013 και το πραξικόπημα του 2016, από την μια υπαινίσσεται ότι η κοινότητα έδρασε παράνομα και με γνώμονα τα συμφέροντά της και από την άλλη ότι οι κατηγορίες δωροδοκιών και οικονομικών καταχρήσεων που αγγίζουν και την οικογένεια του Ερντογάν όντως ευσταθούν.

Η κατάσταση περιπλέχτηκε όταν ο Ερντογάν ξεκινώντας από τον Δεκέμβριο του 2013 εξαπέλυσε την επίθεσή του κατά των Γκιουλενιστών χαρακτηρίζοντάς τους πραξικοπηματίες και τρομοκράτες, αλλά και πράκτορες ξένων δυνάμεων, αλήτες, απατεώνες κ.α. Ταυτόχρονα συμμάχησε με τους στρατιωτικούς – τους παραδοσιακούς του εχθρούς – και φρόντισε να αμνηστευτούν όλοι όσοι στρατιωτικοί είχαν καταδικαστεί με την κατηγορία σχεδιασμού πραξικοπήματος με τις δίκες Εργκενεκόν, Βαριοπούλα κ.α. Το ΔΛΚ από την μια ταυτίστηκε με τον Ερντογάν επειδή τώρα σε συμμαχία με τους στρατιωτικούς στρέφονταν κατά του εχθρού των Κεμαλιστών, τους Γκιουλενιστές, αλλά και από την άλλη, ανέπτυξε ένα λόγο παραπλήσιο των Γκιουλενιστών. Κάποτε τονίζοντας και άλλοτε υπονοώντας ότι ο Ερντογάν εμπλέκετε σε οικονομικά σκάνδαλα – τις 17/25 Δεκεμβρίου 2013 - και σε ένα «ύποπτο» πραξικόπημα. Στο θέμα της συμβολής των ΗΠΑ και της «Δύση» στο πραξικόπημα, το ΔΛΚ εξέφρασε ένα διστακτικό λόγο. Δεν ταυτίστηκε απόλυτα με την κυβέρνηση αλλά ούτε καταδίκασε τις θεωρίες των «κακόβουλων δυτικών». Το ΔΛΚ κάποια στιγμή χαρακτήρισε το πραξικόπημα «ελεγχόμενο», υπονοώντας ύποπτους χειρισμούς του Ερντογάν σε αυτό το θέμα, και αυτό έγινε αιτία ο Ερντογάν να κατηγορήσει το ΔΛΚ ότι συνεργάζεται με τους τρομοκράτες Γκιουλενιστές.

Έχουν γραφτεί άπειρα άρθρα και εκφράστηκαν διάφορες απόψεις για την νύχτα της 15 Ιουλίου 2016. Υπάρχουν πολλά «περίεργα συμβάντα» σχετικά με το πραξικόπημα και ορισμένα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη πριν καταλήξουμε, έστω με μεγάλες επιφυλάξεις, σε κάποια συμπεράσματα. Είναι περίεργο, π.χ., πώς ένας στρατός που είναι τόσο πεπειραμένος στο να οργανώνει τέτοιες αποστολές διέπραξε τέτοια ερασιτεχνικά λάθη. Π.χ., γιατί αντί για πρώτο στόχο να έχει τους ηγέτες του κράτους επέλεξε να κόψει την συγκοινωνία σε μια γέφυρα του Βοσπόρου; Ποιος ήταν ο σκοπός τού να βομβαρδιστεί το άδαιο κοινοβούλιο; Πώς δεν γνώριζαν που είναι ο Πρόεδρος της χώρας και γιατί δεν μπόρεσαν να τον απομονώσουν; Γιατί εφόσον είχε ενημερωθεί η Εθνική Ασφάλεια για τις ύποπτες κινήσεις μέσα στον στρατό ο υπεύθυνος (Χακάν Φιντάν/Hakan Fidan) άργησε τέσσερεις περίπου ώρες να ενημερώσει τους αρμοδίους; Τι έκαμε αυτό το διάστημα; Γιατί ο επιτελάρχης, που μετά το πραξικόπημα διατήρησε την θέση του, δεν διέταξε τα στρατεύματα να παραμείνουν στα στρατόπεδά τους μόλις ενημερώθηκε για το κίνημα; (Πολλοί αξιωματικοί στις απολογίες τους επέμεναν ότι πίστευαν ότι έδρασαν σύμφωνα με

τις εντολές των ανωτέρων τους.) Γιατί οι αρχηγοί των τριών στρατών δεν επικοινωνήσαν μεταξύ τους; Πώς το αεροπλάνο του Ερντογάν μπόρεσε να προσγειωθεί σε ένα αεροδρόμιο στην Κων/πολη που υποτίθεται ότι ελεγχόταν από τους πραξικοπηματίες; Γιατί δεν κατάθεσαν στην επιτροπή της βουλής που «ερεύνησε» τις συνθήκες του πραξικοπήματος οι δύο πρωταγωνιστές της κρίσιμης νύκτας, ο αρχηγός του ΓΕΣ Χουλουσή Ακάρ (Hulusi Akar) και ο Χακάν Φιντάν; Υπήρξαν και άλλα πολλά ερωτήματα που μένουν αναπάντητα μέχρι σήμερα. Αλλά και η φράση του Ερντογάν την νύχτα του πραξικοπήματος επιδέχεται πολλές ερμηνείες: «Αυτό το πραξικόπημα είναι ένα Θείο δώρο»!

Στην Τουρκία δεν μπορεί να γίνει μια υγιής ανάλυση των γεγονότων. Η αμφισβήτηση της επίσημης κυβερνητικής ερμηνείας εκλαμβάνεται και καταδεικνύεται ως σύμπραξη με τους «τρομοκράτες πραξικοπηματίες». Κανείς δεν τολμά ένα τέτοιο εγχείρημα μέσα στην Τουρκία. Η σύλληψη και η κράτηση για ένα απροσδιόριστο χρόνο είναι η μεγάλη απειλή. Στο εξωτερικό της χώρας, σήμερα, δύο είναι οι δυνάμεις που θα μπορούσαν να εκφράσουν ένα διαφορετικό λόγο από αυτόν του Ερντογάν: Α) Οι Γκιουλενιστές οι οποίοι σε διάφορες χώρες της δυτικής Ευρώπης και στις ΗΠΑ δραστηριοποιούνται και λειτουργούν διάφορα μέσα στο διαδίκτυο. Β) Οι επίσημες αρχές διαφόρων κρατών που έχουν σχέση με την Τουρκία και οι αναλυτές αυτών των χωρών. Αυτές οι πηγές δεν αποδέχονται τις αιτιάσεις του Ρ.Τ. Ερντογάν. Οι Γκιουλενιστές είναι απόλυτοι στο ότι δεν είχαν καμία ανάμιξη στο πραξικόπημα, ενώ οι «ανεξάρτητοι» δυτικοί αναλυτές γενικά είναι διστακτικοί: πρώτον επειδή ακόμη υπάρχουν πολλά σκοτεινά σημεία προς διερεύνηση και δεύτερον επειδή μια αλήθεια που θα ήταν καταδικαστική για τον Ρ.Τ. Ερντογάν θα επιδείνωνε περαιτέρω τις σχέσεις της Τουρκίας με αυτές τις χώρες. Υπάρχουν και αναλυτές που είναι σαφώς κατά του Ερντογάν και πολύ επικριτικοί. [7]

*

Η συνομωσιολογία συνήθως δεν παρουσιάζει αντιφάσεις αλλά ούτε και τεκμηρίωση. Όλα έχουν μια εξήγηση αλλά δεν υπάρχουν αποδείξεις. [8] Αυτή την στιγμή δεν υπάρχουν απτές αποδείξεις ή πειστικές ομολογίες για να τεκμηριωθούν οι δυνάμεις που επιχείρησαν το πραξικόπημα της 15 Ιουλίου 2016. Μόνο κάποιες εικασίες μπορούν να γίνουν, καταλήγοντας σε μερικές πιθανότητες. Σε μια τέτοια προσέγγιση είναι πιο πιθανό να αποκλειστούν μερικές εξηγήσεις (οι συνομωσιολογίες) παρά να προκύψει μια βεβαιότητα. Δηλαδή, είναι πιο εύκολο να αποδειχτεί τί δεν είναι σωστό παρά να αποδειχτεί ποιο είναι το σωστό. Ας δούμε πρώτα πόσο πειστικό είναι το επιχείρημα ότι όλα ήταν έργο του «τρομοκράτη» Γκιουλέν, μετά πόσο ευσταθεί το επιχείρημα ότι οι Γκιουλενιστές ήταν απόντες στις 15 Ιουλίου και τελικά ποιος ήταν ο ρόλος των «ξένων».

Την νύχτα του πραξικοπήματος οι πραξικοπηματίες υποχρέωσαν την εκφωνήτρια της κρατικής τηλεόρασης να διαβάσει την ανακοίνωσή τους. Ήταν ένα κείμενο «κεμαλικό» και καθόλου «ισλαμικό». Εμπειρείχε πολύ γνωστές φράσεις και εκφράσεις του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ που αναγνωρίζονται αμέσως από τους τούρκους πολίτες. Σημειώνονται με Bolt στο κείμενο των πραξικοπηματιών που ακολουθεί:

Αξιότιμοί πολίτες της Τουρκικής Δημοκρατίας

Οι συστηματικές παραβιάσεις του Συντάγματος και των νόμων μετατράπηκαν σε απειλή για τα θεμέλια του κράτους και των θεσμών. Όλοι οι κρατικοί φορείς και πρωτίστως οι ένοπλες δυνάμεις ξανασχεδιάζονται με ιδεολογικά κριτήρια και έτσι δεν μπορούν να ασκήσουν τα καθήκοντά τους.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και τα κυβερνητικά στελέχη που χαρακτηρίζονται από απερισκεψία, λάθη και μάλιστα προδοσία τραυμάτισαν τις βασικές ελευθερίες και στην πράξη εξαφάνισαν το κοσμικό και δημοκρατικό σύστημα δικαίου το οποίο βασίζεται στην διάκριση των εξουσιών.

Το κράτος μας έχει απολέσει διεθνώς το κύρος που του αξίζει και έχει μετατραπεί σε μια αυταρχική χώρα όπου κυριαρχεί ο φόβος και όπου παραβιάζονται τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα.

Λόγω των λανθασμένων αποφάσεων της πολιτικής διοίκησης που υστέρησε στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας πολλοί συμπολίτες μας και όργανα της ασφάλειας έχασαν την ζωή τους. Στον χώρο της διοίκησης οι ατασθαλίες και οι κλοπές έφτασαν στα ύψη και το σύστημα δικαίου που θα έπρεπε να καταπολεμήσει αυτήν την κατάσταση κατάντησε ανήμπορο.

Υπ' αυτές τις καταστάσεις και υπ' αυτούς τους όρους, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις που είναι οι προστάτες της Τουρκικής Δημοκρατίας που ο λαός μας ίδρυσε με πολύ μεγάλες θυσίες και που διατήρησε μέχρι σήμερα, με γνώμονα την αρχή «ειρήνη μέσα στην χώρα, ειρήνη σε όλο τον κόσμο» και με την καθοδήγηση του μέγα Ατατούρκ επενέβησαν στην διοίκηση της χώρας με σκοπό:

- Να εξασφαλιστεί η συνοχή την πατρίδας [με αυτό νοείται η καταπολέμηση της κουρδικής απόσχισης, ΗΜ] και η διαφύλαξη της ύπαρξης του έθνους και του κράτους,

- Να εξαλειφτούν οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν τα επιτεύγματα της Δημοκρατίας [π.χ., κοσμικότητα, ΗΜ]

- Να εξαλειφτούν τα εμπόδια που υπάρχουν κατά του κράτους δικαίου,

- Να εμποδιστούν οι ατασθαλίες οι οποίες μετατρέπονται σε εθνικούς κινδύνους,

- Να ανοίξουν οι δρόμοι για να καταπολεμηθεί η τρομοκρατία,

- Να εξασφαλιστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε όλους τους πολίτες χωρίς διακρίσεις πίστης και εθνότητας,

- Να επικρατήσει ξανά το συνταγματικό καθεστώς που θα εξασφαλίζει τον κοσμικό, δημοκρατικό και κοινωνικό χαρακτήρα του κράτους,

- Να αποκτηθεί ξανά διεθνώς το κύρος του κράτους και του έθνους μας,

- Να εξασφαλιστεί διεθνώς η ειρήνη, η σταθερότητα, η ηρεμία και οι ισχυρές συμμαχίες.

Το κράτος θα διοικηθεί από το επιτελείο «Ειρήνη στην Χώρα». Το επιτελείο «Ειρήνη στην Χώρα» έχει λάβει όλα τα μέτρα για να τηρηθούν όλες οι δεσμεύσεις της χώρας απέναντι στα Ηνωμένα Έθνη, στο ΝΑΤΟ και στους άλλους διεθνείς οργανισμούς.

Η πολιτική εξουσία η οποία έχει απολέσει την νομιμοποίηση δεν ασκεί πλέον τα καθήκοντα της. Όλοι όσοι υπήρξαν προδότες της πατρίδας πολύ σύντομα θα λογοδοτήσουν στα δικαστήρια που θα αποφασίσουν σχετικά στο όνομα του λαού, το δίκαιο και σύμφωνα με τους νόμους.

Έχει κηρυχτεί στρατιωτικός νόμος σε όλη την χώρα.

[Αναφέρονται μερικά «πρακτικά» μέτρα, όπως ορισμένες απαγορεύσεις κυκλοφορίας κ.α. και η ανακοίνωση τελειώνει ως εξής:]

Εξασφαλίζονται από την επιτροπή «Ειρήνη στην Χώρα» η ελευθερία της έκφρασης, το δικαίωμα ιδιοκτησίας, τα οικουμενικά βασικά δίκαια και οι ελευθερίες. Η επιτροπή «Ειρήνη στην Χώρα» θα εξασφαλίσει σε ένα πολύ σύντομο χρόνο την σύνταξη ενός νέου Συντάγματος που θα καλύπτει χωρίς διακρίσεις γλώσσας, θρησκείας και εθνοτικής καταγωγής όλους τους πολίτες σε ένα πλαίσιο ενωτικού κράτους.

Αυτά ανακοινώνονται με σεβασμό σε όλους τους πολίτες μας.

[Υπογράφεται από το «Συμβούλιο Ειρήνη στην Χώρα»]

Οι φράσεις, «απερισκεψία, λάθη και μάλιστα προδοσία» [στα τουρκικά, *gaflet ve dalâlet ve hatta hiyanet*], «Υπ' αυτές τις καταστάσεις και υπ' αυτούς τους όρους» [*bu ahval ve şerait içinde*] είναι από την «Ομιλία προς τους Νέους» του 1927, όπου ο Ατατούρκ αναφέρεται σε πιθανούς μελλοντικούς προδότες στη διοίκηση του κράτους. Καταλήγει με την εντολή ότι αν υπάρχουν τέτοιες καταστάσεις οι νέοι θα πρέπει να σπεύσουν να σώσουν την Τουρκική Δημοκρατία. Η φράση «ειρήνη μέσα στην χώρα, ειρήνη σε όλο τον κόσμο» [*yurtta sulh, cihanda sulh*] είναι από την ομιλία του ίδιου στις 20 Απριλίου 1931 και αυτό το σλόγκαν υπάρχει και στα συντάγματα του 1961 και του 1982 – και τα δύο προϊόντα πραξικοπημάτων - ως μια κεμαλική παρακαταθήκη. Το Συμβούλιο των πραξικοπηματιών επίσης ονομάζεται «Ειρήνη στην Χώρα». Αυτές οι πολύ γνωστές ρήσεις είναι γραμμένες με χαρακτηριστικά γλωσσικά τουρκικά της δεκαετίας του 1930, με πολλά αραβικά στοιχεία τα οποία πλέον δεν χρησιμοποιούνται.

Ένα τέτοιο κείμενο δεν θα προέκυπτε από ισλαμιστές που πρόσκεινται στον Ερντογάν, στον Γκιουλέν ή σε οποιονδήποτε άλλο «θρησκευόμενο». Οι αναφορές στον Ατατούρκ είναι προφανείς και αυτές οι κεμαλικές δικαιολογίες/προφάσεις είχαν χρησιμοποιηθεί σε όλα τα επιτυχημένα ή αποτυχημένα στρατιωτικά πραξικοπήματα του παρελθόντος. Θα μπορούσε κανείς να κάνει την σκέψη ότι η προβολή του Ατατούρκ στην διακήρυξη του κινήματος αποσκοπούσε απλώς στο να νομιμοποιήσει την πράξη των στασιαστών και να εξασφαλίσει την υποστήριξη των μαζών. Αν και αυτή η ερμηνεία μπορεί να υποστηριχτεί δεν είναι πολύ πειστική: Γιατί να αναφέρουν τον Ατατούρκ και όχι άλλες αρχές που θα φαινόταν πιο πειστικές στην πλειοψηφία του τουρκικού κοινού; Η ανακοίνωση των στασιαστών ήταν μια πρόκληση προς την πλειοψηφία των ψηφοφόρων της χώρας που μόλις πρόσφατα είχε υπερψηφίσει ένα ισλαμικό κόμμα. Είναι πιο συνετό να κρίνει κανείς ότι η ανακοίνωση εξέφραζε τα κεμαλικά πιστεύω των πραξικοπηματιών και μάλιστα δηλώνοντας φρονήματα που δεν είναι αρεστά στα ευρύτερα λαϊκά στρώματα. [9]

Αρκούν αυτά για να απορριφθούν ο ρόλος των Γκιουλενιστών στο πραξικόπημα και οι σχετικές κατηγορίες του Ρ.Τ. Ερντογάν; Δεν αρκούν, αλλά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη όταν μάλιστα οι στρατιωτικοί που δικάζονται για το πραξικόπημα δηλώνουν ότι δεν είναι Γκιουλενιστές. Είναι πολύ πιθανό ένας μικρός ή ένα μεγάλος αριθμός πραξικοπηματιών να είναι συμπαθούντες του Γκιουλέν. Αλλά σε αυτήν την περίπτωση υπεισέρχεται το ερώτημα «τί σημαίνει να είναι κάποιος Γκιουλενιστής;» Αυτή ερώτηση δεν μπορεί να απαντηθεί με σαφήνεια εφόσον, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι οπαδοί μιας «κοινότητας/αδελφότητας» δεν είναι «μέλη» μιας οργάνωσης, ενός κόμματος ή μιας ΜΚΟ. Οι «οπαδοί» δεν είναι οργανωμένοι ούτε όπως συμβαίνει με τις παράνομες οργανώσεις: κρυφά μεν αλλά κάτω από μια σαφώς προσδιορισμένη ιεραρχία, ένα πρόγραμμα και μια πειθαρχία. Αυτό ενδεχομένως να ισχύει μόνο σε μια μερίδα ελίτ της όλης κοινότητας, αλλά και αυτό πρώτα θα πρέπει να αποδειχθεί.

Η προσωπική μου εμπειρία στην εφημερίδα Zaman – δεκατρία χρόνια, από το 2002 μέχρι το 2015, έγραφα περίπου τετρακόσια άρθρα – είναι ότι οι Γκιουλενιστές είχαν δημιουργήσει υποομάδες που προέκυψαν μέσα από κοινές δραστηριότητες και γνωριμίες. Εγώ γνώρισα πολλούς εργαζόμενους της εφημερίδας και τα στελέχη της Πλατφόρμας Άμπαντ (Abant Platformu) η οποία οργάνωνε συναντήσεις με προσκεκλημένους από όλο το πολιτικό φάσμα της χώρας και όπου συζητιόταν θέματα όπως, το σύνταγμα της χώρας, τα μειονοτικά θέματα, το κουρδικό ζήτημα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η εξωτερική πολιτική της χώρας, η θέση της γυναίκας στην κοινωνία, η παιδεία και πολλά άλλα θέματα αυτού του είδους. Υποθέτω ότι άλλες δραστηριότητες έγιναν αιτία να δημιουργηθούν άλλες ομάδες. Οι δάσκαλοι των εκατοντάδων σχολείων, οι δικαστές και οι εισαγγελείς, οι αστυνομικοί, οι στρατιωτικοί, οι γυναίκες, οι ακαδημαϊκοί κ.α. θα πρέπει να δημιούργησαν τις άτυπες δικές τους παρέες και ομάδες.

Αυτούς που εγώ γνώρισα στην Γκιουλενική εφημερίδα - αρθρογράφους, ρεπόρτερ και συντάκτες - όχι μόνο δεν θα μπορούσαν να είχαν σχέση με τρομοκρατία και πραξικοπήματα αλλά ήταν και πολέμιοι αυτών. Ήταν υπέρ της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για λόγους αρχής, αλλά και επειδή αυτές οι ελευθερίες ανταποκρινόταν στις ανάγκες τους: ήθελαν να μπορούν να εκφράζουν και να εξασκούν το πιστεύω τους. Αυτά τους ένωναν και με τους δημοκράτες της Τουρκίας που ήταν υπέρ της ένταξης της χώρας στην Ε.Ε. και κατά του στρατιωτικού κατεστημένου. Οι αναγνώστες της Zaman θα πρέπει ποτέ να μην έχουν διαβάσει ούτε ένα σχόλιο που να υπαινίσσεται παράνομες κινήσεις. Και η Πλατφόρμα Άμπαντ πάντα ακολούθησε μια παρόμοια πολιτική γραμμή νομιμότητας.

Τα παραπάνω δεν αρκούν για να αποκλειστεί η πιθανότητα να υπήρξαν άλλες «ομάδες» Γκιουλενιστών που είχαν άλλα στο νου. Γνωρίζουμε ότι τις επόμενες μέρες του πραξικοπήματος κυκλοφόρησαν λίστες στρατιωτικών, αστυνομικών, δικαστών, εισαγγελέων, διδασκάλων και ακαδημαϊκών οι οποίοι χαρακτηριζόταν πραξικοπηματίες. Αυτές οι λίστες θα πρέπει είχαν συγκροτηθεί πολύ πριν από της 15 Ιουλίου. Χιλιάδες απολύθηκαν από τις υπηρεσίες τους και πολλοί από αυτούς συνελήφθησαν, φυλακίστηκαν και καταδιώχτηκαν τις επόμενες μέρες του κινήματος. Μια εκδοχή είναι ότι οι στρατιωτικοί γνώριζαν ποιοι επρόκειτο να αποστρατευτούν. Αυτοί δεν ήταν μόνο οι Γκιουλενιστές αλλά και πολλοί κεμαλιστές οι οποίοι ήταν κατά της πολιτικής του Ερντογαν σε θέματα κοσμικότητας και ισλαμοποίησης της κοινωνικής ζωής γενικότερα. Μια σύμπραξη των αντι-Ερντογανιστών – Κεμαλικών και Γκιουλενιστών -μπορεί να ήταν οι δυνάμεις που έκαναν το πραξικόπημα.

Και σε αυτήν την περίπτωση παραμένουν διάφορα ερωτήματα. Ποιες ήταν οι βασικές δυνάμεις που κίνησαν τους στασιαστές, οι Γκιουλενιστές ή οι Κεμαλιστές; Ποιος ήταν ο ρόλος του Γκιουλέν; Ήταν η κινητήρια δύναμη, ήταν απλώς ενήμερος ή δεν είχε καμιά σχέση με τις εξελίξεις όπως ισχυρίζεται; Ποιος ήταν ο ρόλος των «ξένων», π.χ., των ΗΠΑ, της Γερμανίας; Ήξεραν το τι θα συμβεί και δεν αντέδρασαν ή ενθάρρυναν και τους εχθρούς του Ερντογάν; Τι εννοούσε ο Ερντογάν όταν έλεγε ότι το πραξικόπημα ήταν «Θείο δώρο»;

Αυτού του είδους οι ερωτήσεις στην Τουρκία και στο εξωτερικό απαντιούνται, σχεδόν πάντα, με πολιτικές σκοπιμότητες. Είναι φυσικό και αναμενόμενο οι ύποπτοι «ξένοι» και οι Γκιουλενιστές να δηλώνουν αθώοι. Ακόμη και αν δεν ήταν, πάλι αθώοι θα δήλωναν. Άρα οι δηλώσεις τους δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτές άκριτα. Το κοινό μυστικό είναι ότι πολλοί θα ήθελαν να χάσει την εξουσία ο Ερντογάν, έστω και με ένα πραξικόπημα. Οι ΗΠΑ, πολλοί πολιτικοί στην Ευρώπη, οι κεμαλιστές και οι Γκιουλενιστές θα χαίρόταν –

αν και δεν θα το έδειχναν – αν είχε επιτύχει το πραξικόπημα. Όπως γίνεται στα μυθιστορήματα της Agatha Christie, πολλοί είχαν κίνητρα για να διαπράξουν το έγκλημα!

Ενδεχομένως να μην έχει τελειώς άδικο ο Ρ.Τ. Ερντογάν όταν παραπονιέται ότι η «Δύση» άργησε να καταδικάσει τους στασιαστές. Στις 15 Ιουλίου 2016 είχε πολλούς εχθρούς στο εσωτερικό της χώρας και στο εξωτερικό. Δεν αποκλείεται πολλοί να ήξεραν τι θα συμβεί και μάλιστα μπορεί να είχαν δώσει και το πράσινο φως. Στις διεθνείς σχέσεις και στην πολιτική είναι πολύ φυσικό οι εμπλεκόμενοι να έχουν προτιμήσεις και να ενθαρρύνουν ή να αποθαρρύνουν καταστάσεις. Όταν υπάρχουν καταπιεστικά καθεστώτα σχεδόν πάντα οι αντιπολιτευόμενες δυνάμεις – κόμματα, ΜΚΟ, διανοούμενοι κ.α, - επιζητούν επίμονα από τους «ξένους» να μην κρατούν στάση ουδετερότητας. Τους θέλουν να παίρνουν θέση. Αλλά όταν «παίρνουν θέση», π.χ. υποστηρίζουν τους πολιτικούς προσφυγές, καταδικάζουν δικαστικές αποφάσεις, ενισχύουν οικονομικά ή ηθικά την αντιπολίτευση, τότε οι ηγέτες αυτών των χωρών εξανίστανται και διαμαρτύρονται για «ξένες επεμβάσεις». Δικαιούνται όμως οι «ξένοι» να φτάνουν στο σημείο να εμπλέκονται σε πραξικοπήματα; Μπορεί να μην «δικαιούνται», αλλά ποιος θα τους εμποδίσει;

Συμπέρασμα

Ανεξάρτητα από τις απαντήσεις σχετικά με τα μυστικά και τα «μυστήρια» του πραξικοπήματος, οι μετέπειτα εξελίξεις δεν δικαιολογούνται. Οι δεκάδες χιλιάδες απολύσεις, φυλακίσεις, διώξεις, κατασχέσεις περιουσιών και δημεύσεων εφημερίδων, σχολείων, τηλεοπτικών καναλιών, κ.α. δεν μπορεί να έχουν σχέση με ένα στρατιωτικό κίνημα. Η δαιμονοποίηση και η αποδεκάτιση της θρησκευτικής κοινότητας «Εξυπηρέτηση» έχει πάρει διαστάσεις γενοκτονίας. [\[10\]](#) Το κίνημα δεν το έκαναν εκατοντάδες χιλιάδες στασιαστές. Θα πρέπει να το έκανε μια ομάδα μερικών δεκάδων επιτελαρχών με λίγες εκατοντάδες πιστών υποστηρικτών τους. Φυσικά η πλειονότητά τους ή μάλλον σχεδόν όλοι ήταν στρατιωτικοί. Οι δε απλοί φαντάροι που πήραν μέρος σε ορισμένες αποστολές ρουτίνας, π.χ., φύλαξη μιας γέφυρας ή ενός κτιρίου, απλώς εκτελούσαν διαταγές ανωτέρων και δεν είχαν καμιά πρόθεση άνομης πράξης.

Ο Ρ.Τ. Ερντογάν χαρακτήρισε το πραξικόπημα «Θείο δώρο». Όντως έκτοτε διοικεί την χώρα σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης και με προεδρικά διατάγματα που δεν έχουν την έγκριση του κοινοβουλίου – όπως ορίζει το Σύνταγμα. Η μεγαλύτερη αλλαγή προέκυψε στον πολιτικό χώρο όπου οι παλιές συμμαχίες ανατράπηκαν και νέες δρομολογήθηκαν. Αμνηστεύτηκαν όλοι οι Κεμαλιστές αξιωματικοί που είχαν καταδικαστεί και είχαν φυλακιστεί ως σχεδιαστές πραξικοπήματος και ξαναγέμισαν οι φυλακές με Γκιουλενιστές, κατηγορούμενους για πραξικόπημα. Το κοινό των φυλακισμένων, πρώην και νυν, είναι ότι

και στις δύο περιπτώσεις υπήρξαν αυτοί που αντιπολιτεύτηκαν τον Ερντογάν!

Η συμμαχία της δεκαετίας 2000 Ερντογάν-Γκιουλέν (ή Νακσιμπεντοί-Νουρτζίδες) είχε ως στόχο τους Κεμαλιστές που ήταν κατά των Ισλαμιστών. Οι νέα συμμαχία Ερντογάν-Κεμαλιστών/στρατιωτικών έχει ως στόχο τους Γκιουλενιστές (και τους διανοούμενους) που είναι κατά του Ερντογάν και του παλιού στρατιωτικού καθεστώτος. Στην απολογία του ο Α. Αλταν είπε: «Οι πασάδες πάντα ήθελαν να αποκόψουν την Τουρκία από τον δυτικό κόσμο, να μηδενίσουν την Δικαιοσύνη, να φυλακίσουν τους αντιπολιτευόμενους και τους δημοκράτες, να ελέγχουν τα ΜΜΕ. Σήμερα αυτά πραγματοποιούνται με το καθεστώς του Ερντογάν».

Πολλοί αναλυτές – όπως και εγώ – υποψιάζονται ότι αυτή η απότομη αλλαγή συντελέστηκε κατά την εκδήλωση του πραξικοπήματος της 15 Ιουλίου 2016. Στις πρώτες ώρες ή λίγες ώρες πριν από το πραξικόπημα έγιναν τα σχετικά «παζάρια» και αποφασίστηκε η μοίρα του πραξικοπήματος. Αποχώρησε ή άλλαξε στρατόπεδο ένα μεγάλο μέρος των πραξικοπηματιών. Από αυτήν την εξέλιξη οι μεγάλοι κερδισμένοι είναι οι στρατιωτικοί οι οποίοι εξασφάλισαν α) την αθώωση, την αποφυλάκιση και την αποκατάστασή τους, β) την υποστήριξη του απόλυτου ηγέτη Ερντογάν και γ) την μετατροπή του Γκιουλέν, έναν καίριο εχθρό τους, σε μαύρο πρόβατο. Και ο Ερντογάν είναι κερδισμένος: Απέτρεψε ένα κίνημα που θα του κόστιζε πολλά και εξασφάλισε μια νέα συμμαχία που τον κρατά στην εξουσία.

Όσο για το ερώτημα «ποιος έκανε το πραξικόπημα» η πιο λογική απάντηση φαίνεται να είναι ότι το έκαναν οι στρατιωτικοί και ειδικά αυτοί που είχαν πάρει το μήνυμα ότι επρόκειτο να αποστρατευτούν επειδή δεν τους εμπιστευόταν πλέον ο Ερντογάν. Η ομάδα αυτή των στρατιωτικών απαρτιζόταν βασικά από Κεμαλιστές και Γκιουλενιστές. Η ανακοίνωση των στασιαστών δείχνει ότι η βασική δύναμη ήταν οι πρώτοι, όπως ήταν σε όλα τα πραξικοπήματα από το 1960 μέχρι το τελευταίο. Οι αθρόες απελάσεις από το στράτευμα χιλιάδων στρατιωτικών ακριβώς μετά το πραξικόπημα δεν πρόεκυψαν λόγω αυτού, αλλά μάλλον το αντίθετο συνέβη: οι επικείμενες απολύσεις επίσπευσαν το πραξικόπημα.

Το πραξικόπημα ήταν έργο στρατιωτικών. Όπως συνέβη με όλα τα πραξικοπήματα οι στρατιωτικοί δεν ήταν ανεπηρέαστοι από τις πολιτικές διαμάχες της εποχής τους. Ήταν επόμενο και σε αυτό το πραξικόπημα οι συμμετέχοντες να είχαν πολιτικές, ιδεολογικές και θρησκευτικές προτιμήσεις. Θα πρέπει να υπήρξαν και στρατιωτικοί συμπαθούντες το ΔΛΚ του Κεμάλ Κιλιτσντάρογλου (Kemal Kılıçdaroğlu). Αλλά είναι πρώτη φορά όπου οι ηττημένοι πραξικοπηματίες ταυτίζονται με μια κοινότητα και πλέον ένοχοι θεωρούνται όλοι όσοι ανήκουν σε αυτήν. Αυτή η γενική και νεφελώδη περιγραφή του «εχθρού» παρέχει επίσης και

μια λειτουργική διευκόλυνση στον Ερντογάν: Μπορεί πλέον πολύ εύκολα να χαρακτηρίσει «τρομοκράτη» όσους δήθεν συμπορεύονται με τους Γκιουλενιστές, δηλαδή όσους ασκούν κριτική στον ίδιο.

Όσο για τις ξένες δυνάμεις... Αυτές πάντα υπάρχουν και έχουν τις προτιμήσεις τους. Παίζουν το ρόλο τους όταν μπορούν, δηλαδή όταν το επιτρέπει η εσωτερική κατάσταση κάθε χώρας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η Τουρκία έχει κακές σχέσεις με διάφορες μικρές και μεγάλες δυνάμεις. Αν οι μυστικές υπηρεσίες αυτών των δυνάμεων ήταν ενήμερες για το τι επρόκειτο να συμβεί είναι εύλογο να σκεφτεί κανείς ότι η πρώτη τους μέριμνα δεν θα ήταν να ενημερώσουν τις αρχές μιας χώρας που θα ήθελαν να δουν τους ηγέτες της να αλλάζουν, αλλά θα επικεντρωνόταν στο μετά: στο τι θα προέκυπτε από τις αλλαγές. Εδώ ο Ερντογάν μάλλον έχει δίκιο, δεν τον υποστήριξαν όταν εκδηλώθηκε το κίνημα. Αλλά αυτό ήταν επόμενο: έχει πολλούς εχθρούς.

**

[1] Βλ.: Ηρακλής Μήλλας. The Athens Review of Books, Φεβρουάριος 2014, «Τι συμβαίνει στην Τουρκία σήμερα;»

[2] Βλ. π.χ., για τον Σαήντ Νουρσή: https://en.wikipedia.org/wiki/Said_Nurs%C3%AE και για τον Γκιουλέν: https://en.wikipedia.org/wiki/G%C3%BClen_movement

[3] Βλ.: <https://en.wikipedia.org/wiki/Qadiriyya>

[4] <https://ahvalnews.com/.../abdullatif-sener-erdogan-kazansa-bile-ob...>

[5] Για λεπτομέρειες βλ.: Η. Μήλλας. «Τι συμβαίνει στην Τουρκία σήμερα;», The Athens Review of Books, Φεβρουάριος 2014, Τεύχος 48, σ. 44-46.

[6] Στην Τουρκία χρησιμοποιείται ο όρος «takiye» για να χαρακτηριστεί το κίνημα του Γκιουλέν και γενικότερα το πολιτικό Ισλάμ. Η λέξη αναφέρεται στο Κοράνι και σημαίνει ότι ο πιστός Μουσουλμάνος μπορεί να κρύβει τις πραγματικές του προθέσεις όταν αντιμετωπίζει απειλή και βία.

[7] Π.χ., ο [Doug Bandow](#) έγραψε: «Όπως ο Χίτλερ με την φωτιά του Reichstag το 1933, ο τούρκος πρόεδρος χρησιμοποίησε το πραξικόπημα για να εξουδετερώσει κάθε αντιπολίτευση. Οποιαδήποτε κριτική θεωρήθηκε προδοσία. Ήταν τέτοια η σπουδή του να εκμεταλλευτεί το αποτυχημένο πραξικόπημα που μερικοί αναλυτές υποστήριξαν ότι το σκηνοθέτησε ο ίδιος.»

(<http://nationalinterest.org/blog/the-skeptics/will-erdogan-permanently-damage-the-us-turkey-alliance-22906>)

[8] Το πρόβλημα με μια συνομωσιολογία είναι ότι μια συγκεκριμένη κατάσταση που «εξηγείται» με την χρήση μιας συνομωσίας/αφήγησης επιδέχεται και πολλές άλλες αφηγήσεις βάσει άλλων τελειώς διαφορετικών συνομωσιών: Π.χ., το σπίτι του Α πώς κάηκε; Το έκαψε ο γείτονας Β επειδή ζήλευε τον Α. Όχι, το έκαψε ο γείτονας Γ για τον ίδιο λόγο. Θα μπορούσε κανείς να αριθμήσει όλους τους γείτονες, η την γυναίκα του Α, κάποιον από τα παιδιά του και ως λόγο να προβάλλει την αυταρχικότητα του Α που προκάλεσε αντίποινα και ως απόδειξη να υποδείξει κάποια δήλωση του υπόπτου! Αλλά όλες αυτές οι «εξηγήσεις» μπορεί να ανατραπούν αν ανακαλυφθεί ένα βραχυκύκλωμα από τους ειδικούς.

[9] Την ίδια γνώμη διατυπώνει και ο Ταξίαρχος εν αποστρατεία ο Μ. Τ. Μπεντούκ (Mehmet Tenvfik Bedük): Οι οπαδοί του Γκιουλέν θα πρέπει να είναι το 10-15% των πραξικοπηματιών. Οι άλλοι θα έχουν πάρει μέρος για την «πατρίδα» και την «χώρα». «Στην ανακοίνωση τους αναφέρονται στις αρχές και στις μεταρρυθμίσεις του Ατατούρκ. Για να συντάξουν ένα τέτοιο κείμενο θα πρέπει να πιστεύουν ότι και ο λαός σκέφτεται έτσι. Με αυτόν τον τρόπο πίστεψαν ότι θα έχουν την υποστήριξη του λαού. Μέσα σε αυτό το πραξικόπημα υπάρχουν και αυτοί που σκέφτονται με αυτόν τον τρόπο.» (Συνέντευξη στο BBC, Çağıl Kasapoğlu στις 20 Ιουλίου 2016).

[\[10\]](#) Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης για την Πρόληψη και Καταστολή Εγκλημάτων Γενοκτονίας, η Γενοκτονία ορίζεται ως " ...οποιαδήποτε από τις παρακάτω πράξεις με στόχο τον μερικό ή ολικό αφανισμό μιας φυλετικής, εθνικής ή θρησκευτικής ομάδας», όπως: ... «Πρόκληση σοβαρής σωματικής ή ψυχικής βλάβης σε μέλη της ομάδας»